

การศึกษาเรื่องเล่าทางคติชนตามแนวพุทธวิถีการอนุรักษ์
พื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดเลย

A STUDY OF FOLKLORE TALES ALONG THE BUDDHIST WAY OF
CONSERVATION OF COMMUNITY FORESTS IN LOEI PROVINCE

¹อาทิตย์ แวงโส

¹Arthit Waengso

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹t.arthit1983@gmail.com

Received: May 30, 2024; **Revised:** June 27, 2024; **Accepted:** July 30, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาที่เป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน รวมถึงการใช้พุทธวิถีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการเสริมสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ชุมชนบ้านนาเวียงใหญ่ หมู่ที่ 12 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนที่เป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ มีทั้งภูมิปัญญาการอนุรักษ์ที่เป็นเรื่องเล่าแบบดั้งเดิม และภูมิปัญญาการอนุรักษ์ที่เป็นเรื่องเล่าแบบพุทธศาสนา รวมถึงการใช้พุทธวิถีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ มีทั้งการใช้พุทธวิถีการอนุรักษ์ผ่านวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อแบบผี และการใช้พุทธวิถีการอนุรักษ์ผ่านวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อแบบพุทธ ตลอดจนการเสริมสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ มีทั้งการสร้างเครือข่ายชุมชนการอนุรักษ์ผ่านความเป็นวิถiconไท่ต่าน และการสร้างเครือข่ายชุมชนการอนุรักษ์ผ่านความเป็นวิถiconนาเวียง นอกจากนี้จะมีกลั่นอายุของความเชื่อทั้งผีและพุทธที่ผสมปนเปกันอยู่จนกลายเป็นพุทธในวิถีแบบพื้นบ้านแล้ว เรื่องเล่าในวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ยัง

¹ อาจารย์, สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

สามารถใช้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นร่องรอยของความคิดที่ผูกพันกับธรรมชาติในเชิงการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากร โดยเฉพาะพื้นที่ป่าชุมชนอีกทางหนึ่ง

คำสำคัญ : เรื่องเล่าทางคติชน, พุทธวิถี, พื้นที่ป่าอนุรักษ์, ชุมชนจังหวัดเลย

Abstract

The objective of this research study is to study the wisdom of local stories in conserving community forest areas. Including the use of Buddhist methods to conserve community forest areas based on local wisdom. as well as strengthening networks for conserving community forest areas. The method was used to collect data from interviews with a group of informants in the Ban Na Wiang Yai community area, Village No. 12, Dan Sai Subdistrict, Dan Sai District, Loei Province. The results of the study found that the cultural wisdom in preserving community forest areas is the local story of Na Wiang Yai villagers. There is both conservation wisdom that is a traditional story. and conservation wisdom that is a Buddhist story. Including the use of Buddhist methods to conserve community forest areas based on the local wisdom of Na Wiang Yai villagers. There is the use of Buddhist methods of conservation through practices based on animistic beliefs. and the use of Buddhist methods of conservation through practices based on Buddhist beliefs. as well as strengthening the network for conserving community forest areas based on the local wisdom of Na Wiang Yai villagers. There is the creation of a community network for conservation through the way of life of the Tai Dan people. and creating a conservation community network through the Na Wiang people's way of life. In addition to having the aura of both animist and Buddhist beliefs mixed together, it has become Buddhism in a folk way. The stories of this local community's way of life can also be used as a reflection of the thought that is connected to nature in terms of resource conservation. Especially in community forest areas.

Keywords: folklore tales, Buddhist way, protected forest area, Loei Province Community

บทนำ

เรื่องเล่าในวิถีชีวิตชาวบ้านแต่เดิม นับว่าเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีการผสมผสานระหว่างวิถีปฏิบัติในเชิงประเพณีและพิธีกรรมกับคติความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยในสังคมบุพกาลซึ่งเรื่องเล่าในรูปแบบของบทเพลง นิทาน และตำนาน คือวิธีสืบสานความรู้ต่างๆ ให้ตกทอดสืบต่อกันเรื่อยมา โดยสิ่งเหล่านี้ได้ผสมผสานเอาภูมิปัญญาโบราณเข้ากับคตินิทานอย่างแยบยล กระทั่งก่อให้เกิดเป็นเรื่องบันดาลใจจากรุ่นมานับเนื่องยาวนานเป็นร้อยปีพันปี (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2554: 1) ด้วยวิธีนี้เรื่องเล่าจึงยังคงปรากฏอยู่ในวิถีวัฒนธรรมบอกเล่าของชาวบ้านไม่เหน็ดเหนื่อยไปไหนและสืบเนื่องเรื่อยมาจนปัจจุบัน เมื่อกล่าวถึงเรื่องเล่า (Narrative) อาจมองว่าเป็นเรื่องราวที่ไร้สาระและหาความจริงไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบทอดต่อกันมา อย่างไรก็ตามหากมองในแง่วิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชนท้องถิ่น จะเห็นถึงความโยงใยกับอำนาจเหนือธรรมชาติในมิติความเชื่อทางศาสนาแบบชาวบ้าน ดังที่ อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2537: 119) ได้กล่าวให้เห็นถึงการนับถือพุทธศาสนาในวิถีวัฒนธรรมของชาวอีสานว่า ในทัศนะชาวอีสาน ศาสนาที่แท้จริงคือพุทธศาสนา แต่ในการปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันอาจจะมีความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ คติความเชื่อเกี่ยวกับเทพดา ภูตผี เข้ามามีผสมกลมกลืนด้วย จึงเป็นรูปแบบที่เรียกว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” (Folk Buddhism)

จากการศึกษาคติความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติของผู้คนที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับมิติความเชื่อทางศาสนาในวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนจังหวัดเลยนั้น จะเห็นว่ามิใช่น้อยที่วัฒนธรรมความเชื่อมีการผสมผสานกันอยู่ระหว่างการนับถือผีกับพุทธศาสนาที่ยังหยั่งรากฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตและจิตวิญญาณมาอย่างเนิ่นนาน โดยเฉพาะผู้คนที่วิถีชีวิตผูกติดอยู่กับธรรมชาติจะปรากฏให้เห็นความเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะการนับถือผีสามต่าง ๆ อยู่ในธรรมชาติแทบทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ ผู้คนในหลายพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ จึงยังมีการนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติที่เรียกในความหมายกันอย่างกว้าง ๆ ว่า “ผี” ในฐานะอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อถือกันมาเนิ่นนานแล้วว่าสิงสถิตอยู่ในธรรมชาติ แม้ผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนท้องถิ่นจะยังคงนับถือพุทธศาสนาเป็นแกนความเชื่อหลักอยู่ก็ตาม แต่ทว่าในแง่วิถีปฏิบัติที่เป็นจารีตยึดครองต่าง ๆ ยังคงมีกลิ่นอายของความเชื่อทั้งผีและพุทธที่ผสมปนเปกันอยู่นั่นเอง ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่ในอำเภอเมืองด่านซ้ายของจังหวัดเลย พบว่าในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ได้มีการหยิบยกนำเอาเรื่องเล่าที่เชื่อถือกันมาในท้องถิ่น โดยเฉพาะคติเรื่องผีบรรพบุรุษของกลุ่มคนมาใช้ในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ธรรมชาติให้กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่ช่วยหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน เช่น ในกรณีของชุมชนบ้านนาเวียงใหญ่ ซึ่งชาวบ้านจะมีวิถีปฏิบัติในเชิงพิธีกรรมความ

เชื่อว่า “ไหว้ภู่อังล้ง” ซึ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในการรับรู้และโลกทัศน์ของชาวบ้านนาเวียงใหญ่มากมายอย่างแนบแน่น ซึ่งวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับ “การเลี้ยงผี” ที่ชาวบ้านได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาในชุมชนแห่งนี้ นอกจากแสดงออกถึงการให้ความเคารพบูชาและยำเกรงต่ออำนาจของผีบรรพบุรุษแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าสงวนของหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันได้โดนบุกรุกจากกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เข้ามาเพื่อถือครองกรรมสิทธิ์จนทำให้เกิดผลกระทบต่องิณีชีวิตของผู้คนในชุมชน เรื่องเล่าในวิถีจารีตท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำเอามาใช้ในการจัดการแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าชุมชนให้คงอยู่สืบไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่เป็นเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมเพื่อให้เห็นถึงการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนภายใต้โลกทัศน์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอันเป็นการใช้พุทธวิธีอย่างหนึ่ง ด้วยวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ยังมีการปฏิบัติในเชิงความเชื่อทั้งผีและพุทธผสมผสานกันอยู่ใน “พิธีไหว้ภู่อังล้ง” ซึ่งข้อมูลทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจและมองเห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อกันและกัน ทั้งยังช่วยให้เกิดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์พื้นที่แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าชุมชนของผู้คนในท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาที่เป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาการใช้พุทธวิธีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเลย
3. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องเล่าทางคติชนตามแนวพุทธวิธีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดเลย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ชุมชนบ้านนาเวียงใหญ่ หมู่ที่ 12 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ประกอบด้วย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาเวียง จำนวน 1 คน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 4 คน เนื่องจากในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้นับเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ชุมชนในเมืองด่านซ้ายที่เชื่อว่าเป็นลูกหลานของกลุ่มคนลาวเวียงที่ได้เดินทางอพยพข้ามมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในช่วงที่มีการสร้างองค์พระธาตุศรีสองรัก

ทั้งยังเป็นกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษที่ยังรากฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิต และจิตวิญญาณมาอย่างเนิ่นนาน ซึ่งคติความเชื่อในเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษที่ได้บอกเล่าสืบทอดต่อกันมา นอกจากจะมีกลิ่นอายของความเชื่อทั้งผีและพุทธที่ผสมปนเปกันอยู่จนกลายเป็นพุทธในวิถีแบบพื้นบ้านแล้ว เรื่องเล่าในวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ยังสามารถใช้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นร่องรอยของความคิดที่ผูกพันกับธรรมชาติในเชิงการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากร โดยเฉพาะพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งปัจจุบันได้โดนบุกรุกจากกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เข้ามาเพื่อถือครองกรรมสิทธิ์จนทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้นในชุมชน

ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนที่เป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ พบมีอยู่ 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1) ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ที่เป็นเรื่องเล่าแบบดั้งเดิม พบว่ามักจะเกี่ยวข้องกับผีสงหรือวิญญาณ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้นในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ต่างให้ความเคารพยำเกรง ด้วยเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังคงคอยปกป้องรักษาดูแลลูกหลานอยู่ตลอดเวลา ดังมีเรื่องเล่าว่า

“บรรพบุรุษของชาวบ้านนาเวียงใหญ่นั้นเดิมเป็นกลุ่มคนเผ่าลาวย้ายคร้ามมาจากเวียงจันทน์ซึ่งได้อพยพข้ามมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในช่วงที่มีการสร้างองค์พระธาตุศรีสองรักขึ้น และได้เข้ามาตั้งบ้านแปงเมืองขึ้นในบริเวณแห่งนี้ ซึ่งบรรพบุรุษที่เดินทางมามีข้าวของต่างข้าง ต่างม้า (บรรพบุรุษของมาด้วยช้างด้วยม้า) มาตั้งปางอยู่ที่บนภูเขาซึ่งต่อมาเรียกว่า “ภูปางกลาง” บ้างเรียก “ภูองล้ง” และเพี้ยนมาเป็น “ภูอ้งล้ง” ที่เรียกกันในปัจจุบัน (ซึ่งเป็นภูเขาที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน) เพราะเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์”

(นายคำตาล บุญธรรม อายุ 76 ปี/ปราชญ์ชาวบ้าน)

บรรพบุรุษของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ในอดีตได้เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานบ้านเรือนอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณแห่งนี้ ความเชื่อที่เล่าขานสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านความทรงจำของผู้นในชุมชนแห่งนี้ในฐานะที่เป็นลูกหลานจึงเป็นการตอกย้ำความเชื่อให้เห็นถึงความเป็นพื้นที่ในอาณาบริเวณภูเขาลูกนี้ นั่นคือ “เวียง” ซึ่งเปรียบได้กับบ้านที่ตนเคยได้อยู่อาศัยมาแต่เก่าก่อนหรือดินแดนบรรพบุรุษเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ ในรอบปีชาวบ้านนาเวียงใหญ่จะร่วมกันประกอบพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษตามความเชื่อที่แสดงออกร่วมกันด้วย นั่นก็คือ “พิธีไหว้ภู” ด้วยชาวบ้านเชื่อถือกันว่าเป็นสถานที่สถิต

ของวิญญาณศักดิ์สิทธิ์นั้นคือ “ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษผู้มาสร้างบ้านแปงเมือง” ในฐานะเป็นผู้คอยปกป้องรักษาดูแลคุ้มครองผู้คนในชุมชนให้อยู่ดีมีสุข ตลอดจนดลบันดาลความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งดีและไม่ดีให้เกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษในฐานะที่เป็นตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือและให้ความเคารพยำเกรง จึงอยู่ในการรับรู้และโลกทัศน์ของชาวบ้านนาเวียงใหญ่มากอย่างแนบแน่น ซึ่งทำให้พื้นที่ป่าในธรรมชาติบนภู่อังล้งยังคงถูกอนุรักษ์และหวงแหนเอาไว้ด้วยการอ้างสิทธิ์ในความชอบธรรมบนพื้นที่ภูเขาลูกนี้ผ่านเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์อันเป็นวิถีความเชื่อแบบดั้งเดิมที่โยงใยกับบรรพบุรุษของชาวบ้านนาเวียงใหญ่

1.2) ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ที่เป็นเรื่องเล่าแบบพุทธศาสนา พบว่ามักจะกล่าวให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุสิ่งของที่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้เชื่อกันว่าเป็นสิ่งวิเศษ ซึ่งผูกโยงกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในวิถีแบบชาวบ้าน ดังมีเรื่องเล่าว่า

“แต่ก่อนบริเวณยอดภู่อังล้งแห่งนี้จะมีถ้ำขนาดใหญ่ ซึ่งภายในโพรงถ้ำจะมีของมีค่าอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปทองคำ แก้วแหวนเงินทอง (ปัจจุบันปากถ้ำได้ปิดไปแล้ว) ซึ่งคนเฒ่าคนแก่เคยเล่าให้ฟังว่าภายในถ้ำแห่งนี้เป็นที่อยู่ของแก้วเสด็จ ซึ่งเป็นลูกไฟมีดวงกลมสุกใสสว่าง ในยามดึกสงัด โดยเฉพาะในวันพระหรือวันศีลใหญ่ขึ้น 15 ค่ำ จะปรากฏให้เห็นดวงไฟ บางดวงก็เล็ก บางดวงก็ใหญ่มีรัศมีไม่เท่ากัน บางดวงมีแสงสีระยิบระยับสวยงาม ลอยออกมาจากปากถ้ำและเข้ามาไปภูเขาอีกลูกที่เรียกกันว่า “ภูผาแดด” พอใกล้สว่างก็ลอยกลับมาที่ถ้ำบนภู่อังล้งแห่งนี้เหมือนเดิม”

(นายเจษฎา ทุมอาจ อายุ 58 ปี/ปราชญ์ชาวบ้าน)

ชาวบ้านนาเวียงใหญ่มีความเชื่อเรื่องดวงไฟที่ลอยออกจากปากถ้ำบนภูเขาลูกนี้ในอดีตหรือที่เรียกกันว่า “แก้วเสด็จ” ว่าเป็นสิ่งวิเศษมีความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อที่ถูกเล่าขานส่งต่อกันมาจึงเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงร่องรอยของการนับถือพระพุทธศาสนาในวิถีแบบชาวบ้าน กล่าวคือมีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนาร่วมอยู่ด้วย ซึ่งเป็นวิถีความเชื่อแบบจารีตท้องถิ่นของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ ดังจะเห็นได้จากในอดีตชาวบ้านจะพบเห็นดวงไฟลอยออกจากปากถ้ำในวันพระใหญ่ ซึ่งมีลักษณะเป็นโพรงถ้ำ โดยภายในถ้ำจะมีแก้วแหวนเงินทองและข้าวของที่มีค่าต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูปทองคำ ฯลฯ ซึ่งถือเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถดลบันดาลทั้งโชคลาภ วาสนาบารมีให้กับผู้ที่พบเห็นและให้ความเคารพนับถือตามความเชื่อความศรัทธา ดังนั้น คติความเชื่อที่ผสมผสานกันในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา จึงปรากฏอยู่ในวิถีจารีตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนี้มาอย่างเนิ่นนาน ซึ่งทำให้อาณาบริเวณพื้นที่ป่าบนยอดภูเขาลูกนี้จึงถูกปรับเปลี่ยนจากพื้นที่ธรรมชาติ

ให้กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ผ่านโลกทัศน์ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องเล่าแบบชาวบ้านที่เชื่อถือกันมา

2. การใช้พุทธวิธีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ พบมีอยู่ 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1) การใช้พุทธวิธีการอนุรักษ์ผ่านวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อแบบผี พบว่ามักจะกล่าวให้เห็นถึงการประกอบพิธีกรรมในการเช่นสรวงบูชา นั่นก็คือการไหว้ผีอารักษ์บนภู่อังล้งภายใต้โลกทัศน์อันเป็นฮีตปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านได้ยึดถือกันมาในชุมชนแห่งนี้เป็นประจำทุกปี ดังมีเรื่องเล่าว่า

“เมื่อถึงเดือน 8 ในพระวันขึ้น 15 ค่ำ ของทุกปี ซึ่งตรงกับวันอาสาฬหบูชา ก่อนวันเข้าพรรษา 1 วัน ตามทำเนียบที่บรรพบุรุษของชาวบ้านนาเวียงใหญ่พากันปฏิบัติมา จะมีกวนจ้ำและนางแตงนำพาลูกหลานชาวบ้านนาเวียงใหญ่ร่วมกันเดินทางเป็นขบวนแห่ไปพร้อมกับมีการตีฆ้องกลอง ฉาบให้จังหวะครั้นเครื่องอย่างสนุกสนาน เพื่อจะขึ้นไปทำพิธีเช่นสรวงบูชาผีประจำภู่อังล้ง โดยชาวบ้านที่จะขึ้นไปจะต้องเตรียมเครื่องเปรี้ยวเครื่องหวาน และเครื่องไหว้ภู ระหว่างทางเดินขึ้นมีข้อห้ามหลายอย่าง และต้องเดินเท้าด้วยความอดทนถ้าเหนื่อยก็ให้หยุดพักไปเป็นระยะ ๆ เมื่อขึ้นไปถึงบริเวณพะลานหินซึ่งใช้เป็นสถานที่ไหว้บนภู่อังล้ง กวนจ้ำและผู้ชายจะช่วยกันสร้างหิ้งห่อ 4 มุม สำหรับวางเครื่องเช่นไหว้ นางแตงและผู้หญิงจะช่วยกันแต่งเครื่องร้อยเครื่องพันและเครื่องเช่นไหว้ต่าง ๆ หลังจากนั้นกวนจ้ำก็จะทำพิธีนำไหว้ภู แล้วเสร็จก็พากันเดินทางลงจากภู โดยจะแห่เป็นขบวนตามกันลงมาด้วยการตีฆ้องตีกลองร้องรำกันอย่างสนุกสนาน”

(นางสงกรานต์ นามขาว อายุ 76 ปี/ปราชญ์ชาวบ้าน)

การจะขึ้นไปไหว้ภูในพิธีกรรมดังกล่าวซึ่งเป็นทำเนียบที่ชาวบ้านนาเวียงใหญ่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมานั้น จะต้องจัดขึ้นในช่วงเดือน 8 ซึ่งเป็นวันพระใหญ่โดยจะตรงกับวันอาสาฬหบูชาของทุกปี ซึ่งระยะเวลาที่กำหนดเอาไว้อย่างชัดเจนนี้ เมื่อหากพิจารณาในวิถีสันเป็นจารีตฮีตคองที่บรรพบุรุษได้เคยนำพากันปฏิบัติมาจนถึงรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน จะเห็นว่าชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ยังคงยึดถือช่วงเวลาเหมือนเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับนับถือเอาพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน แม้จะยังมีระบบความเชื่อดั้งเดิมนั่นก็คือ “การนับถือภูตผีวิญญาณ” อันเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติในวิถีแบบจารีตฮีตคองท้องถิ่นอยู่ก็ตาม ในแง่วิถีปฏิบัติเชิงความเชื่อที่เป็นการเช่นสรวงบูชาผีในจารีตฮีตคองของชาวบ้านนาเวียงใหญ่นี้ จะเห็นว่าภายใต้พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นวิถีความเชื่อในแบบชาวบ้านที่ผูกโยงกับคติในทาง

พระพุทธศาสนานั้น ยังสะท้อนให้เห็นถึงการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนอีกทางหนึ่ง เพราะเชื่อว่าเป็น วิญญาณศักดิ์สิทธิ์และเป็นเจ้าของผู้คอยปกป้องรักษาคุ้มครองดูแลตลอดพื้นที่ป่าแห่งนี้

2.2) การใช้พุทธวิธีการอนุรักษ์ผ่านวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อแบบพุทธ พบว่ามักจะ กล่าวให้เห็นถึงการประกอบพิธีกรรมที่โยงใยกับการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณบนภู อังล้ง อันเป็นประเพณีนิยมตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ดังมีเรื่องเล่าว่า

“ในพิธีไหว้ภูอังล้ง จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ 2-4 รูป ขึ้นไปทำบุญและเทศน์มาลัย หมิ่นมาลัยแสนเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูอังล้ง โดยหลังจากที่นาง แต่งเตรียมของเซ่นไหว้เสร็จ ผู้ชายก็จะนำไปวางไว้ตามหิ้งห่อ ต่อด้วยกว่นจ้ำจะนำพา ลูกหลานไหว้พระรับศีลและถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ หลังจากนั้นพระสงฆ์ก็จะเริ่ม เทศน์ 1 กัณฑ์ ให้พรและอุทิศบุญกุศลให้กับภูมิเทวาอารักษ์เจ้าที่เจ้าทางบนภูอังล้งแห่งนี้ แต่ก่อนจะมีการสงฆ์พระพุทธรูปในโพรงหิน ตลอดจนมีการปักตุง (ธง) บนภูเขาและจุด บั้งไฟ 4 บั้ง เพื่อเป็นถวาย”

(นางเสนอ หุมอาจ อายุ 77 ปี/ปราชญ์ชาวบ้าน)

ในการประกอบพิธีกรรมไหว้ภูอังล้งจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปด้วย เพื่อจะได้ทำบุญ และอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้าที่เจ้าทาง เฉกเช่นเดียวกันกับการทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ที่ พุทธศาสนิกชนชาวพุทธได้ปฏิบัติกัน การทำบุญจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ความเชื่อทาง พระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านยังยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ในปัจจุบัน การประกอบ พิธีกรรมความเชื่อที่โยงใยกับการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณบนภูอังล้งแห่งนี้ ยังทำ ให้เกิดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าในอาณาบริเวณภูอังล้งแห่งนี้ด้วย เพราะชาวบ้านเชื่อว่ามีความเชื่อของ ผีบรรพบุรุษในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยังคงปกปักรักษาอยู่

3. การเสริมสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ชาวบ้านนาเวียงใหญ่ พบมีอยู่ 2 แนวทาง ดังนี้

3.1) การสร้างเครือข่ายชุมชนการอนุรักษ์ผ่านความเป็นวิถีคนไทด่าน พบว่ามักจะ กล่าวให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมร่วมกันมาในอดีต ดังมีเรื่องเล่าว่า

“บ้านนาเวียงใหญ่เป็นชุมชนดั้งเดิมในเมืองด่านซ้าย (ไทด่าน) โดยในช่วงที่มีการสร้างองค์ พระธาตุศรีสองรักขึ้น กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตนาคนหุต ทั้ง 2 อาณาจักรได้นำไพร่ พลมาร่วมก่อสร้างพระธาตุ โดยแบ่งให้กลุ่มคนไปพักอยู่ตามที่ต่างๆ รอบองค์พระธาตุฯ ซึ่งแบ่งเป็น “บ้านนาไทย” เป็นที่พักของชาวไทย “บ้านนาเวียง” เป็นที่พักของชาวเวียงจันทน์ “บ้านนาอู” เป็น ที่พักของชาวหลวงพระบาง และ “บ้านนาผ้าขาว” เป็นที่พักของชีปะขาว”

(นางทองใหม่ นนทะโคตร อายุ 71 ปี/ปราชญ์ชาวบ้าน)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าด้วยตำนานการสร้างเมืองด่านซ้ายนี้ได้ชี้ให้เห็นภาพของกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอาศัยอยู่ในพื้นที่แถบนี้ว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว โดยกลุ่มคนบ้านนาเวียงก็เป็นชาวลาวที่ได้อพยพมาจากเวียงจันทน์ในครั้งนั้น ความเป็นวิถีชุมชนดั้งเดิมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกัน ทำให้ผู้คนในฐานะที่เป็นลูกหลานของ “คนไทด่าน” เกิดสำนึกความเป็นลาวที่ผูกโยงผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแถบนี้ให้สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ด้วยเหตุนี้ความเป็นกลุ่มคนหรือชุมชนดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆ ร่วมกันมาในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย ทำให้ผู้คนหรือที่เรียกแทนตัวว่าเป็น “ไทด่าน” ยังคงยึดถือวิถีปฏิบัติตามฮีตคองเก่าของบรรพบุรุษในอดีต และเกิดเป็นเครือข่ายในลักษณะ “เครือข่ายร่วมทางวัฒนธรรม” ที่ต่างคนในชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์ที่โยงใยกันมาอย่างเหนียวแน่นและแยกขาดจากกันไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ ความเป็นวิถีคนไทด่านของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ อันเป็นกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมร่วมกันมาในอดีต และมี “ฮีต” ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่น จะทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ดังจะเห็นได้จากความเชื่อในเรื่องผีที่ผู้คนไทด่านในหลายพื้นที่ชุมชนของเมืองด่านซ้าย เป็นต้นว่าหมู่บ้านนาเวียงใหญ่นับถือผีและมีพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความยำเกรงต่อธรรมชาติอันเป็นพื้นที่ป่าในชุมชนภูอั้งลั้งแห่งนี้

3.2) การสร้างเครือข่ายชุมชนการอนุรักษ์ผ่านความเป็นวิถีคนนาเวียง พบว่ามักจะกล่าวให้เห็นถึงความเป็นมาของกลุ่มคนที่มิพื้นเพมาจากฝั่งลาวเวียงจันทน์ในอดีต ดังมีเรื่องเล่าว่า

“ชาวบ้านนาเวียงใหญ่มีบรรพบุรุษที่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาวเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในครั้งที่สร้างพระธาตุนั้นต้องใช้เวลาหลายปี กลุ่มคนเวียงจันทน์ จึงได้สร้างบ้านแปงนาขึ้นตรงบริเวณเชิงเขาภูอั้งลั้งและย้ายมาอยู่ริมน้ำหมันในปัจจุบัน การตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “นาเวียง” เพราะเรียกชื่อตามพื้นเพของกลุ่มคนที่มาจากเมืองเวียงจันทน์ในอดีต ซึ่งเข้ามาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งนี้ ภายหลังจึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านนาเวียงใหญ่”

(นางเกษสุตา จักรบุตร อายุ 57 ปี/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาเวียงใหญ่ หมู่ที่ 12)

ความเป็นมาของชุมชนแห่งนี้ตามประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งปรากฏจากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่เกิดและโตในบ้านนาเวียงใหญ่ต่างบอกเล่าเป็นเสียงเดียวกันว่า บรรพบุรุษของพวกตนเป็นกลุ่มคนลาวเวียงจันทน์ที่ได้เดินทางอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในช่วงที่มีการสร้างองค์พระธาตุศรีสองรักขึ้น ความเป็นกลุ่มคนที่มีเชื้อสายพื้นเพมาจากฝั่งลาวเวียงจันทน์ในอดีต ทำให้ลูกหลานของ “คนนาเวียง” ยังคงยึดถือแนวทางในการดำเนินชีวิตอันเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมตามบรรพบุรุษของตนมา อันเป็นการปลูกฝังให้ลูกหลานชาวนาเวียงได้ตระหนักรู้จักความเป็นมาของวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ด้วยเหตุนี้ ความเป็นมาของกลุ่มคนนาเวียงที่มี

พื้นเพมาจากฝั่งลาวในอดีต ก่อให้เกิดการสร้างสำนักร่วมทางประวัติศาสตร์ของคนนาเวียง ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ผูกโยงกันของลูกหลานบ้านนาเวียงในชุมชนแห่งนี้ ในลักษณะที่เป็น “เครือข่ายร่วมสำนึกทางชาติพันธุ์” ดังนั้น ความเป็นวิถีคนนาเวียงของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ที่มีรากเหง้าความเป็นลาวของบรรพบุรุษที่ผูกติดอยู่กับธรรมชาติบนภู่อังล้ง จึงทำให้เกิดการห่วงแหนเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ที่เชื่อมโยงกับความเป็นผีบรรพบุรุษเมื่อครั้งในอดีต ด้วยเหตุนี้ การสร้างสำนักร่วมทางประวัติศาสตร์ของคนนาเวียง จึงสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่บนภู่อังล้งเพื่อการอนุรักษ์ผ่านความเป็นวิถีของคนนาเวียงในชุมชนแห่งนี้

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องเล่าทางคติชนตามแนวพุทธวิถีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดเลย สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนที่เป็นเรื่องเล่าท้องถิ่นของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องเล่าแบบดั้งเดิม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องเล่าแบบพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการนับถือผีสง่าหรือวิญญาณ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ต่างให้ความเคารพยำเกรง ซึ่งเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังคงคอยปกป้องรักษาดูแลลูกหลานอยู่ตลอดเวลา และความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุสิ่งของที่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้เชื่อกันว่าเป็นสิ่งวิเศษ ซึ่งผูกโยงกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในวิถีแบบชาวบ้าน เมื่อพิจารณาถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นข้อมูลทางคติชนเหล่านี้แล้ว จะปรากฏให้เห็นร่องรอยของความคิดของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ที่ยังคงเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานเรือน ตลอดจนวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเด็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาเชิงนิเวศในมุมมองการศึกษาทางคติชนวิทยา จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นนั้น เป็นสิ่งที่มีความผูกพันและมีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติจนไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ แม้ในด้านการศึกษาทางคติชนวิทยาจะมองว่าข้อมูลเหล่านี้เป็นผลผลิตอันเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ควรรักษาสืบทอดเอาไว้ แต่การศึกษาในเชิงบทบาทหน้าที่ที่มีต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ยังเป็นแค่การศึกษาวิเคราะห์ในเชิงข้อมูลที่เป็นตัวบท ซึ่งยังไม่ครอบคลุมความเป็นบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง แม้ข้อมูลทางวัฒนธรรมหลายอย่างที่ยังยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในวิถีจารีตชุมชนท้องถิ่นถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำมาต่อยอด ควบคุมหรือแม้แต่ใช้เพื่อการอนุรักษ์แหล่ง

ทรัพยากรชุมชนซึ่งปัจจุบันแทบจะไม่หลงเหลือความเป็นพื้นป่า แหล่งน้ำ โคกดอนที่ผู้คนในชุมชนได้พึ่งพาอาศัยในแง่การดำรงชีวิตแล้วในปัจจุบัน

2. การใช้พุทธวิถีเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวบ้านนาเวียงใหญ่นั้น สะท้อนให้เห็นการใช้พุทธวิถีบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อแบบผี และการใช้พุทธวิถีบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อแบบพุทธ ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมในการเช่นสรวงบูชาภายใต้โลกทัศน์อันเป็นยึดปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านได้ยึดถือกันมาในชุมชนแห่งนี้เป็นประจำทุกปี และการประกอบพิธีกรรมที่โยงใยกับการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณ อันเป็นประเพณีนิยมตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาถึงโลกทัศน์ความเชื่อทางศาสนาที่เป็นการผสมผสานทางความเชื่อ ผิดกับพุทธดังกล่าวนี้ จะเห็นยึดคองในวิถีแบบจารีตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แม้จะยังนับถือพระพุทธศาสนาอันแก่นความเชื่อหลักอยู่ตาม ในประเด็นเกี่ยวกับ “คติผีวิถีพุทธ” ในยึดคองชาวบ้าน จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีโลกทัศน์ความเชื่อผสมผสานกันระหว่างผีและพุทธนั้น พบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนท้องถิ่นที่ผู้คนส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในแง่การดำรงชีวิต แม้ในปัจจุบันคนภายนอกจะมองว่าชุมชนท้องถิ่นใดที่ยังยึดถือธรรมเนียมดั้งเดิมคือการนับถือผีในธรรมชาติอยู่เป็นชุมชนล้าหลังและมลายแม้จะอยู่ในวิถีความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่ของคติความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างผีและพุทธ ก็ยังทำให้มองเห็นการเกื้อกูลกันของความเชื่อทั้งสองนี้ ด้วยพื้นฐานความเชื่อพุทธศาสนาจะคอยเป็นกรอบให้วิถีจารีตท้องถิ่นดำเนินต่อไปได้ ดังจะเห็นได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติต่างๆ ที่ยังต้องอาศัยพื้นฐานความเชื่อในวิถีปฏิบัติทั้งผีและพุทธ เพื่อก่อให้เกิดแนวทางการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นอย่างไม่เกิดความขัดแย้งขึ้นด้วย

3. การเสริมสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนของชาวบ้านนาเวียงใหญ่ สะท้อนให้เห็นการสร้างเครือข่ายชุมชนผ่านความเป็นวิถีคนไทดำ และสร้างเครือข่ายชุมชนผ่านความเป็นวิถีคนนาเวียง ดังจะเห็นได้จากความเป็นกลุ่มคนหรือชุมชนดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเชื่อต่าง ๆ ร่วมกันมาในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองด่านซ้าย และความเป็นมาของกลุ่มคนที่มีพื้นเพมาจากฝั่งลาวเวียงจันทน์ในอดีต ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดสำนึกความเป็นลาวที่ผูกโยงผู้คนในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ให้สัมพันธ์กัน ในที่นี้คือลักษณะเฉพาะในความเป็นชุมชนซึ่งมีความแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในเมืองด่านซ้าย ซึ่งปรากฏร่องรอยอยู่ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมมาจนทุกวันนี้ เมื่อพิจารณาถึงกลุ่มชนทางชาติพันธุ์ในความเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมร่วมกันมา จะเห็นถึงจุดกำเนิดแห่งชาติพันธุ์อันเป็นกระบวนการสร้างสำนึกในอัตลักษณ์ของตนเองในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ ในประเด็นเกี่ยวกับชุมชนทางชาติพันธุ์กับสำนึกร่วมทางวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมกันมาในอดีต เมื่อครั้งบรรพบุรุษได้อพยพเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานขึ้นนั้น

เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น เพราะความเป็นชุมชนที่ต่างมีรากฐานความคิดความเชื่อ ตลอดจนความเป็นมาบรรพบุรุษที่มีชะตากรรมเดียวกัน ย่อมเป็นสิ่งผูกโยงความเป็นกลุ่มชนเข้าไว้ด้วยกัน แม้ปัจจุบันจะมองว่าผู้คนจะเหินห่างกันออกไป แต่ถึงกระนั้นความเป็นชุมชนที่มีเชื้อสายแบบเดียว ก็ยังสามารถสร้างความเป็นวิถีในลักษณะเครือข่ายร่วมทางวัฒนธรรมขึ้นมาได้ เพื่อให้เกิดการรับรู้และส่งต่อไปสู่รุ่นลูกหลานต่อไปได้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ผลจากการศึกษาทำให้เห็นถึงประเด็นด้านพุทธวิถีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนทั้งที่เป็นเรื่องเล่าแบบดั้งเดิมและเรื่องเล่าแบบพุทธศาสนา จะเห็นถึงภูมิปัญญาเชิงนิเวศ ด้วยในแง่การศึกษาข้อมูลที่เป็นเรื่องเล่าทางคติชนวิทยานั้น ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนที่ผู้คนได้พึ่งพาอาศัยในแง่การดำรงชีวิต ดังนั้น เรื่องเล่าในวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่จึงมักจะมีร่องรอยของความคิดที่ผูกพันกับธรรมชาติ

2. พุทธวิถีการอนุรักษ์ การใช้พุทธวิถีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งที่เป็นวิถีปฏิบัติในเชิงความเชื่อแบบผีและความเชื่อแบบพุทธ จะเห็นถึงคติผีวิสุทธิ พุทธ ด้วยในแง่วิถีชีวิตคองแบบจารีตท้องถิ่นนั้น กรอบการประพฤติปฏิบัติในวิถีจารีตท้องถิ่นเพื่อทำให้ผู้คนตระหนักรู้และเกิดความเกรงกลัวต่อการละเมิดอันเป็นการบุกรุกทำลายแหล่งทรัพยากรป่าชุมชน จำเป็นต้องทำให้คนเกิดเคารพยำเกรงต่ออำนาจวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติโดยเฉพาะเรื่องผีสาងที่เชื่อถือกันว่ามีอยู่ในธรรมชาติ แม้ผู้คนส่วนใหญ่จะยังคงนับถือพระพุทธศาสนาเป็นแกนความเชื่อหลักอยู่ก็ตาม

3. เครือข่ายการอนุรักษ์ การเสริมสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน ทั้งที่เป็นวิถีคนไทดำและวิถีคนนาเวียง จะเห็นถึงสำนึกร่วมทางวัฒนธรรม ด้วยในแง่ของความเป็นชุมชนทางชาติพันธุ์นั้น กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการมีอยู่ของเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน จำเป็นต้องมีสิ่งผูกโยงความเป็นกลุ่มคนเข้าไว้ด้วยกัน

เอกสารอ้างอิง

ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). *แม่น้ำโขง: ตำนานปรัมปราและความสัมพันธ์กับชนชาติ*.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.).

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2537). *โลกทัศน์อีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์

สัมภาษณ์, นางเกษสุตา จักรบุตร อายุ 57 ปี. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนาเวียงใหญ่ หมู่ที่ 12, 2 กรกฎาคม 2566.

สัมภาษณ์, นางทองใหม่ นนทะโคตร อายุ 71 ปี. ปราชญ์ชาวบ้าน, 2 กรกฎาคม 2566.

สัมภาษณ์, นางสงกรานต์ นามขาว อายุ 76 ปี. ปราชญ์ชาวบ้าน, 2 กรกฎาคม 2566.

สัมภาษณ์, นางเสนอ หุมอาจ อายุ 77 ปี. ปราชญ์ชาวบ้าน, 2 กรกฎาคม 2566.

สัมภาษณ์, นายคำตาล บุญธรรม อายุ 76 ปี. ปราชญ์ชาวบ้าน, 2 กรกฎาคม 2566.

สัมภาษณ์, นายเจษฎา หุมอาจ อายุ 58 ปี. ปราชญ์ชาวบ้าน, 2 กรกฎาคม 2566.

